

ANSÖKAN
2021-07-xx

Umeå tingsrätt
Mark- och miljödomstolen
Box 138
901 04 UMEÅ
mmd.umea@dom.se

Sökande: AA
BB
CC
DD

Medsökande:

Vattenfall Vattenkraft AB
971 77 Luleå
Org.nr 556810-1520
Anneli Jönsson
anneli.jonsson@vattenfall.com

Vännäs kommun
911 81 Vännäs
Org.nr 212000-2841
Karolina Johansson
karolina.johansson@vannas.se

Ombud: Lennart de Maré
Sagoliden 21
216 19 Malmö
lennart.demare@telia.com
070-5508790

Fullmakt för ombudet ges med underskrifter av ansökan enligt nedan.

Saken: Ansökan om omprövning av invallningsföretag längs Vindelälven, östra sidan, inom Vännäs kommun, Västerbottens län.

Rådighet: AA är såsom ägare till fastigheten aaa deltagare i Vännäs-Spölands invallningsföretag av år 1938 och har rådighet att ansöka om omprövning enligt bestämmelsen i 7 kap. 17 § lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet (LSV).

BB har som ägare till fastigheten bbb, belägen inom båtnadsområdet för Vännäs-Spöland 1938, rådighet att ansöka om omprövning och deltagande i den nya samfälligheten enligt LSV 7:17.

CC är som ägare till fastigheten ccc deltagare i Spölands östra invallningsföretag av år 1940 och har rådighet att söka omprövning enligt LSV 7:17.

DD har som ägare till fastigheten ddd, belägen inom båtudsområdet för Spöland östra 1940, rådighet att ansöka om omprövning och deltagande i den nya samfälligheten enligt LSV 7:17.

Vattenfall Vattenkraft AB har genom avtal med de aktuella invallningsföretagen ansvar för pumpstationer och vissa angivna delsträckor av vallen. Såsom ägare till fastigheten Vännäs 14:38 kommer Vattenfall att ingå i det nya företaget och i likhet med kringliggande invallningsföretag erhålla ett andelstal motsvarande ca 20 %. Vattenfall förslås också bli ansvarig för en kontrollbestämmelse.

Vännäs kommun administrerar den fysiska restaureringen av vallen, som genomförs med bidrag från MSB och bygdeavgiftsmedel. Kommunen samordnar och bekostar tillsammans med Vattenfall också sökandeprocessen i målet.

Sökandenas

yrkanden: Omprövning av invallningsföretagen

Vännäs-Spölands if av år 1938 (AC 5141 i länsstyrelsens markavvattningsarkiv) och

Spölands östra if av år 1940 (AC 5409)

så att ett nytt företag, *Östra Spöland invallningsföretag 2021*, bildas med samtidig nedläggning av de äldre företagen och med fastställelse av vallens utformning enligt beskrivning i det följande och av deltagare med andelstal i den nya samfälligheten enligt kostnadsfördelningslängden för framtida underhåll bilaga K.

Fastställelse av de två avtalen från 1954 mellan Kungl. Vattenfallsstyrelsen och Vännäs-Spölands av år 1938 respektive Spölands östra år 1940 att fortsättningsvis gälla mellan Vattenfall Vattenkraft AB och Östra Spöland invallningsföretag 2021.

Underskrifter:

AA

BB

CC

DD

Anneli Jönsson

Karolina Johansson

Orientering: Längs Vindelälven och Umeälven, dels uppströms älvarnas sammanflöde i båda grenarna, dels nedströms längs Umeälven, är kringliggande marker invallade genom invallningsföretag fastställda i förrättningar enligt äldre vattenlagen (1918:521) åren närmast efter Spölandskatastrofen 1938. Dessa invallningsföretag har varit föremål för omprövning efter höglöden och översvänningsincidenter, som inträffade särskilt 1995.

Sålunda lades genom lagakraftvunna förrättningsbeslut 1996-09-10 invallningsföretagen Spöland av år 1938, Spöland-Hallsbäcken av år 1938, Vännäsby av år 1938 och Vännäsby södra av år 1938 ner och ersattes med Västra Spöland invallningsföretag 1996 och Vännäsby invallningsföretag 1996. Samtidigt och i samma handlägningsprocedur togs förrättningsbeslut om Östra Spöland invallningsföretag 1996. Detta överklagades dock och undanröjdes av Umeå tingsrätt, Miljödomstolen, 2002-01-28 i mål M 391-99. Därigenom lever de äldre invallningsföretagen Vännäs-Spölands if av år 1938 och Spölands östra if av år 1940 kvar längs Vindelälvens östra sida. Äldre företag kunde inte omprövas enligt ÄVL. Det löstes genom att bilda nya företag utanpå de befintliga. Därigenom ligger ännu äldre företag kvar och kan läggas ner i prövning enligt VL och senare lagstiftning. Sådana ännu äldre företag är dock inte aktuella i denna ansökan.

Umeå och Vännäs kommuner sökte i december 1998 omprövning av invallningsföretagen Brattby if av år 1938 längs Umeälvens östra sida samt Fiskbäcken-Bodbäcken if av år 1938 och Brån if av år 1939 längs älvens västra sida. Eftersom Brattbyföretagets utformning är beroende av lösningen för uppströmsinvallningarna, kom omprövningsförrättningen att vila i avvaktan på utslaget rörande Östra Spöland 1996. Genom undanröjandet av tillståndsbeslutet förblev frågan olöst.

Vännäs kommun tog 2013 initiativ till att fortsätta förrättningen rörande invallningsföretagen längs västra sidan av Umeälven. Förrättningsbeslut för Brån-Strand-Berg-Överboda invallningsföretag 2013 meddelades 2013-06-11. I beslutet lades de nämnda företagen Fiskbäcken-Bodbäcken av år 1938 och Brån av år 1939 ner, liksom även ett äldre företag Fiskbäcken-Bodbäcken av år 1928, vilket fysiskt sammanfaller med 1938 års företag. Förrättningsbeslutet överklagades och återförvisades till förrättningsmannen i Umeå tingsrätts, Mark- och miljödomstolen, dom 2016-02-18 i mål M 1918-13, där det bl.a. framhölls att förrättningsmannen inte hade förordnande att behandla och lägga ner 1928 års företag. Nytt förrättningsbeslut meddelades 2016-06-29 för Brån-Strand-Berg-Överboda invallningsföretag 2016. Även detta beslut överklagades. I Umeå tingsrätts dom 2018-04-12 i mål M 1767-16 fastställdes, med mindre

ändringar i omfattning och kostnadsfördelning, förrättningsmannens beslut. Dom med korrigerat förrättningsbeslut vann laga kraft 2018-08-17 genom beslut om ej prövningstillstånd i Svea Hovrätt, Mark- och miljööverdomstolen, mål M 4270-18.

Vännäs och Umeå kommuner ansökte jämte Vattenfall Vattenkraft AB 2018 om omprövning av de nu aktuella företagen jämte Brattby invallningsföretag av år 1938 med begäran om ett inledande beslut angående de sökandes behörighet att ansöka om denna omprövning. Domstolen kom i beslut i målet M 1667-18 fram till att de sökande saknade erforderlig rådighet. Denna nu aktuella ansökan bygger på nya sökande med erforderlig rådighet enligt beskrivningen ovan. Den pågående förrättningen i omprövningen av Brattby invallningsföretag av år 1938 inom Umeå kommun avses drivas vidare parallellt med sikte på förrättningsbeslut i linje med vad som kan komma att stipuleras i detta mål.

Utsträckningen av nämnda giltiga invallningar är markerade på bilagda översikt, **Bilaga A**. Höjdsystemet i det nya förslaget är RH2000. Höjderna i de äldre företagen är angivna i RH1900. Relationen mellan höjdsystemen är $RH2000 = RH1900 + 1,00$ m.

Bakgrund: Översvämningsincidenterna 1995 visade att skyddsvallarna var raserade och ibland aktivt urgrävda i vissa sektioner. Det löpande underhållet var eftersatt. Det gällde förstås inom invallningssamfälligheter som saknade styrelse, men även inom sådana med aktiv styrelse.

Översvämningsincidenterna visade också att kommunerna på ett påtagligt sätt blev indragna genom räddningstjänsten i försök att hindra översvämmingar. Det lyckades i det stora hela, mycket tack vare omfattande insatser med att täta vallarna av militära förband inkallade från Boden, Umeå och Hemvärnet.

Situationen med bristande underhåll och aktiv nedbrytning av markavvattningsanläggningar är inte unik i äldre samfälligheter som dessa, då närmare 60 år gamla och nu över 80 år. Även om underhållet formellt åvilar respektive samfällighet, visar händelserna att kommunen och samhället i stort ändå blir indragna genom samhällets ansvar för räddningsinsatser. Kommunerna har därför ett berättigat intresse av att invallningarna hålls i stånd med adekvat underhåll av anläggningarna.

I Vännäs kommuns översiktsplan framhålls att de flackt belägna markerna kring sammanflödet mellan Vindelälven och Umeälven utgör de mest påtagliga riskområdena. MSB har också pekat ut området som ett av 18 områden i landet med betydande översvämningsrisk. För att möta säkerhetskraven innehåller översiktsplanen olika krav på byggrätter beroende på belägenhet i förhållande till översvämningsrisken. Som exempel finns det inte behov av begränsningar inom Västra Spöland och Vännäsby och på Brånsidan där vallarna är restaurerade och intakta. Inom Östra Spöland måste nya byggnader uppföras på den höjd en vall skulle ha för att klara 100-årsflödet. Denna begränsning i byggrätten gäller intill dess vallarna restaurerats. Ambitionen i översiktsplanen är att ännu inte åtgärdade vallbyggnader ska restaureras så att begränsningarna i byggrätterna kan undanröjas. Med bättre kontroll över invallningarna skulle

höjdsättningen således kunna vara friare och bättre anpassad till befintlig marknivå och anslutande byggnader. Det är också kommunen som är part gentemot MSB när det gäller anslag för restaurering av vallarna och där en grund för ansökan är uppdaterade dimensioneringsdata och samfälligheter. Kommunalt engagemang är således nödvändigt liksom denna omprövning för fastställande av utformning och deltagande i framtida underhåll.

Vattenfall har genom avtal från 1954 med samtliga äldre invallningsföretag, med mindre avvikelser fastställda av vattendomstolen 1960 i målet om Stornorrfors, dom AD 40/53 (numera mål M 305-99), ansvar för pumpstationer och korta kringliggande definierade vallsträckor. Vattenfalls underhållsåtgärder försvåras förstås om andra vallsektioner är nedschaktade och kan i extremfallet gå om intet. Därför finns även för Vattenfall Vattenkraft AB ett berättigat intresse av viss medverkan och kontroll i samfälligheterna på samma sätt och i likställighetshänseende som i de hittills meddelade omprövningstillstånden.

Sakägare: Som sakägare anges dels ägare till fastigheter som idag grundar deltagande i nämnda samfälligheter, dels ägare till nya fastigheter som kan komma att ingå i den nya samfälligheten jämte normalt tillfrågade myndigheter. Kända nuvarande deltagare per juni 2021 förtecknas i **Bilaga B**. Sakägarnas namn och adress anges i de första kolumnerna. De är ägare till de fastigheter som anges i påföljande kolumn, vilka grundar deltagande i samfälligheterna. I de följande kolumnerna redovisas kopplingarna till ursprungliga deltagare och slutligen de andelstal som nu är aktuella för angivna sakägare. Föreslagna nytillkommande deltagare jämte myndigheter förtecknas i **Bilaga C**.

Samråd: Ägare till alla berörda fastigheter såsom fastighetsindelningen såg ut 1996 deltog vid den omprövningsförrättning som sedermera undanröjdes. Samrådet inför den nu aktuella omprövningen inleddes med inbjudan 2019-10-18 till alla boende inom området att delta i dialogmöte kring omprövning och återuppbyggnad i Medborgarhuset i Vännäs 2019-11-04 med representanter från kommunen, Vattenfall och länsstyrelsen som huvudaktörer. Inbjudan och anteckningar från dialogmötet redovisas i **Bilaga D**.

På grund av covid-pandemin måste planerade fortsatta fysiska sammankomster ställas in. För att ändå komma vidare i processen inför ansökan om medel hos MSB, skickades ett brev med förslag till digitalt dialogmöte till alla sakägare 2021-02-15, bilaga D. Mot bakgrund av svårigheter med digital uppkoppling kom mötet inte till stånd. Eftersom Folkhälsomyndighetens rekommendationer inte medgav fysiska möten, skickades informationsbrev 2021-05-11, bilaga D, till alla sakägare i de två invallningsföretagen. Informationsbrevet följdes av en inbjudan till alla sakägare 2021-06-10 till informationsmöte inför upprättande av ansökan. Inbjudan och anteckningar från mötet redovisas i bilaga D. Handlingar och minnesanteckningar från mötet skickades till alla sakägare tillsammans med utkast till denna ansökan 2021-06-23. Alla nämnda samrådshandlingar finns att läsa på kommunens webbplats www.vannas.se.

**Äldre
företagen
och avtal:**

Vännäs-Spölands invallningsföretag av år 1938, länsstyrelsens akt AC 5141, fastställdes genom Kung. Maj:ts beslut den 15 september 1939. Av utlåtandet i förrättningsmannen David Larssons beslut den 15 december 1938 framgår att vallen skulle sträcka sig med början i banken till järnvägsbron över Vindelälven längs landsvägen norrut 400 m och därefter längs Vindelälven ca 2,5 km. Därifrån viker förslaget av i form av tvärvall för att motverka översvämning genom låglänta marker norrifrån. Genom Vattendomstolens dom meddelad den 15 juni 1943 jämkades utsträckningen så att tvärvallen inte behövde utföras med hänsyn till pågående arbeten vid annat invallningsföretag. Vallens slutliga utsträckning är således från sektion 19+50 i norr till sektion 46+15 mot järnvägsvallen.

Vallens höjd är bestämd till +81,0 m (omräknat till RH 2000) från järnvägsbanken till 1500 m mot norr och därefter jämn ökning till +81,2 m under 1000 m och därefter +81,2 m. Krönbredden är satt till 1,0 m och släntlutning 1:3 mot landsidan och 1:1,5 mot älven med vissa avvikelser i raviner och särskilt låga vallhöjder. Längs landsvägen är släntlutningen 1:2 och krönbredden 2,5 m. Genom avtal 3 juli 1954, fastställt i målet om Stornorrfors (numera mål M 305-99), har Vattenfall drift- och underhållsansvaret för pumpstationen och den kringliggande vallsträckan om 90 m.

I utlåtandet medgav förrättningsmannen enskilda deltagare att på kortare sträckor med bibehållen basbredd och sidolutning sänka krönhöjden med 30 cm, under förutsättning att åtgärder vidtas så att vallen utan dröjsmål kan höjas till fastställd höjd. Någon sådan sänkning eller förberedelser för omedelbart återställande känner vi inte till.

Vallarna ska på nöjaktigt sätt underhållas av deltagarna i företaget och kostnaden ska fördelas efter giltig kostnadsfördelningslängd. Kostnad för åtgärd föranledd av enskild persons åverkan eller försummelse får tas ut av denne. Vallsträckor som löper över respektive fastighet får utnyttjas av ägaren, dock inte på sådant sätt att vallens dimensioner, täthet eller hållfasthet minskas. Kostnadsfördelningslängden uppdaterad till dagens situation framgår av sakägarförteckningen, bilaga B.

Spölands östra invallningsföretag av år 1940, länsstyrelsens akt AC 5409, utreddes likaledes av förrättningsmannen David Larsson med utlåtande den 18 december 1940. Av utlåtandet framgår att vallen skulle sträcka sig med anslutning till Vännäs-Spöland och ca 15m km norrut längs Vindelälven. Vallens utsträckning är således från sektion 0 (= sektion 19+50 i Vännäs-Spöland) till sektion 14+60 i norr.

Vallens höjd är bestämd till +81,2 m (omräknat till RH 2000) längs hela sträckningen. Krönbredden är satt till 1,0 m och släntlutning 1:3 mot landsidan och 1:1,5 mot älven med avvikelser i uppströmsdelen. Längs landsvägen är här släntlutningen 1:2 mot älven och 1:15 mot vägen och längs den sista tvärvallen om 200 m är krönbredden 4 m och släntlutningen 1:2. Genom avtal 3 juli 1954,

fastställt i målet om Stornorrfors (numera mål M 305-99), har Vattenfall drift- och underhållsansvaret för pumpstationen och den kringliggande vallsträckan om 95 m jämte fyra ytterligare delsträckor.

För Spölands östra invallningsföretag av år 1940 finns inget medgivande om sänkning av krönhöjden och skrivningen om underhållsansvaret och kostnadsfördelningen är densamma som för Vännäs-Spöland. Kostnadsfördelningslängden uppdaterad till dagens situation framgår av sakägarförteckningen, bilaga B.

Hydro- teknik:

Gemensamt i alla förrättningar kring sammanflödet Vindelälven-Umeälven 1938-40 gjorde förrättningsmannen utförliga analyser av flödesförhållandena med beaktande av situationen vid Spölandskatastrofen 1938, kända tidigare högflöden, uppgifter om tillrinningsområden och en skattning av säkerhet mot framtida högflöden. Erforderlig krönhöjd bestämdes till +81,2 vid Spöland i norr ner till +80,8 uppströms Bergsforsen i söder.

I samband med omprövningarna 1996 utredde SMHI vattenstånden i Vindelälven strax uppströms sammanflödet med Umeälven. Sex sektioner från Finnbäckens utlopp strax uppströms Spölands östra ner till järnvägsbron. Befintliga vallar beräknades klara ett 200-årsflöde, vilket befanns vara tillfyllest. Besluten i omprövningsförrättningarna blev därför att fastställa samma krönnivåer som i de äldre förrättningarna. SMHI:s utredning redovisas i **bilaga E**.

Inför omprövningar av invallningsföretagen kring Umeälven analyserade Swedpower AB vattenstånden i nio sektioner från Vännäsby reningsverk till Åbacken pumpstation uppströms Bergsforsen. I förrättningarna bedömdes likaledes befintliga tillståndsgivna krönhöjder tillräckliga. Swedpowers utredning redovisas i bilaga E.

I samband med kommunens arbete med översiktsplanen har MSB 2017 låtit genomföra mätning och simulering av vattenståndet i området kring Vindelälvens och Umeälvens sammanflöde. Resultaten för normalvattenstånd, 100-årsflöde, 200-årsflöde och högsta vattenstånd redovisas i bilaga E.

Vår bedömning är att restaurering till befintliga tillståndsgivna nivåer för Östra Spöland bör fastställas, dvs +81,2 i norr ner till +81,0 i söder. Dessa nivåer klarar nära nog 200-årsflödet. En säkerhet mot värsta tänkbara flöde skulle kräva ett par meters påbyggnad kombinerad med förlängning av vallen, vilket bedöms som orealistiskt och även olämpligt från likställighetssynpunkt gentemot kringliggande invallningar. Säkerhetsaspekten bedöms också bli tillgodosedd med den kontrollbestämmelse som föreslås nedan. Samtidigt innebär den oförändrade krönnivån att även båtomsområdet blir oförändrat.

Företagets

utformning: Utifrån analyserna ovan kommer Östra Spöland invallningsföretag 2021 att omfatta vall med en längd av 4125 m, från sektion 4+90 i norr till sektion 46+15 mot järnvägsbanken (längdmätningen utgår från befintlig mätning i Vännäs-Spöland och med sektion 0 i Spölands östra = 19+50). Vallens sträckning är markerad i **bilaga F**. Preliminära krönnivåer, krönbredder och släntlutningar framgår av **bilaga G**. Där är också lägen för pumpstation och rör genomföringar markerade. Ett slutligt förslag till utformning kommer att lämnas in efter samråd med särskilt berörda sakägare.

I målet M 1767-16 bedömde mark- och miljödomstolen att pumpstationerna på Brånsidan av Umeälven var Vattenfalls egendom med tillhörande ansvar för drift och underhåll. Bakgrunden var att två av stationerna var nyanlagda i anslutning till processen kring Stornorrfors och den tredje kraftigt uppgraderad. I vår ansökan rörande Östra Spöland avser avtalen fortsatt drift och underhåll av befintliga pumpstationer utan uppgradering. Vår inställning är därför att de två pumpstationerna fortsatt tillhör det nya invallningsföretaget, dock med Vattenfalls avtalsenliga ansvar för drift och underhåll.

Båtnadsområdet utgörs av de sammanslagna båtnadsområdena för de båda äldre företagen. Båtnadsområde med fastighetsgränser, fatighetsbeteckningar och markeringar för bostadshus och ekonomibyggnader framgår av ortofotokarta, **bilaga H**.

Utförande: Vallens nuvarande skick, såsom det uppmätts av länsstyrelsen och kommunen framgår av **bilaga J**. Arbetet med restaureringen utförs i entreprenad som kommunen upphandlar. Vattenfall kommer att svara för arbetet vad gäller de sträckor Vattenfall har avtalsenligt ansvar för. Vattenfall rustar också vid behov upp rör genomföringar och klaffluckor.

Besiktning: Uppföljning och besiktning av restaureringsarbetet avses ske genom normal entreprenadbesiktning.

Miljökon-

sekvenser: Nollalternativet till denna ansökan är att den inte beviljas vad avser den fysiska upprustningen. Då faller ansvaret för restaureringen på deltagarna i de två befintliga samfälligheterna, vilket innebär att eventuella störningar inte ökar med förslaget. Snarare torde dessa eventuella och temporära miljökonsekvenser bli mindre med en restaurering i ett sammanhang.

Kontroll: Vattenfall Vattenkraft AB medger åtagande att vidmakthålla egen vattenståndspegel för registrering av vattenståndet i Vindelälven vid Morgärdsbäcken på älvens västra sida. I samklang med kontroll inom övriga invallningsföretag medger Vattenfall Vattenkraft AB också att när vattenståndet överstiger +80,2 m dagligen rapportera observerade vattenstånd till länsstyrelsen, Vännäs kommun och samfällighetens styrelseordförande så att skadeförebyggande åtgärder kan initieras.

Förslag till villkor:

Utöver ett allmänt försiktighetsvillkor för arbeten vid restaurering och framtida underhåll föreslås att nödvändiga tillfartsvägar samt ett arbetsområde om 10 m på vardera sidan om vallen får disponeras. Inom detta arbetsområde får i så fall markägaren inte ändra markanvändningen med mindre än att invallningsföretaget ersätts för det av förändringen eventuellt uppkomna fördyrade underhållet.

Vallarna får användas av ägare till de fastigheter på vilkas mark vallen lagts upp. Vallarna får dock inte brukas ner eller av annan användning äventyra vallens funktion vad gäller t.ex. dimensioner, täthet och hållfasthet.

Behovet av framtida underhåll av vallen och övriga anläggningsdelar ska bedömas inför varje höglödessäsong och åtgärder vidtas så att vallen hålls funktionsduglig.

Kostnaderna för underhållet ska fördelas enligt kostnadsfördelningslängden **bilaga K** i den utsträckning medel inte erhålls från annat håll. Kostnad som föranleds av enskild persons åverkan eller försummelse får uttas av denne.